

Universitatea de Arte "George Enescu" – Iași
Facultatea de Arte Plastice, Decorative și Design

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

**STRUCTURI GEOMETRICE ȘI ARMONICE
ÎN NATURĂ ȘI ÎN ARTĂ**

Coordonator științific:

prof. univ. dr. LIVIU SUHAR

Doctorand:

IOAN PRICOP

Iași – 2011

CUPRINS

Introducere	1
Capitolul I. UNIVERSUL, PĂMÂNTUL ȘI OMUL	7
I.1. Natura între artă, știință și filosofie	7
I.2. Personificări ale Naturii	23
I.3. Regnul mineral	30
I.3.a. Muntele	35
I.3.b. Apa	38
I.4. Regnul vegetal	44
I.5. Regnul animal	53
Capitolul II. DESPRE SEMN ȘI SIMBOL – STRUCTURI GEOMETRICE	67
II.1. Frumosul ca expresie a ordinii și armoniei – premise teoretice	67
II.2. Universul omniprezent al semnelor	75
II.3. Transmutarea semnului în simbol	78
II.4. Elementele de limbaj vizual și funcțiile lor expresiv-semantic	84
II.5. Natura, arta și geometria	97
II.5.a. Pătratul	106
II.5.b. Cercul	109

II.5.c. Spirala	115
II.5.d. Triunghiul	118
II.6. Secțiunea de aur, șirul lui Fibonacci și spirala logaritmică.....	123
Capitolul III. STRUCTURI ȘI MODELE ARTISTICE DIN NATURĂ, O PROIECȚIE DIN PERSPECTIVA EVOLUTIV-ISTORICĂ	129
III.1. Caracteristicile structurilor naturale	129
III.2. Paleoliticul și culturile neolitice	135
III.3. Sumer, Babilon, Egipt	148
III.4. Grecia și Roma antică	157
III.5. Antichitatea târzie și Evul mediu	163
III.6. Arta Renașterii și Natura	169
III.6.a. Iconografia <i>Bunei Vestiri</i>	174
III.6.b. <i>Primăvara</i> – Sandro Botticelli, 1482	182
III.6.c. <i>Botezul Domnului</i> , Piero della Francesca, 1448-1450	185
III.6.d. <i>Fecioara cu animale</i> – Albrecht Durer, 1503.....	187
III.6.e. <i>Împăratul Rudolf II ca Vertumnus</i> , Arcimboldo, 1590-1591	190
III.7. De la Baroc la Impresionism	193
Capitolul IV. ESTETICA PEISAJULUI	200
IV.1. Natura și spiritul european	200
IV.2. Peisajul în pictura românească	221
IV.3. Sensurile percepției Naturii din arta occidentală și cea orientală	228

IV.4. Arhitectura organică – Gaudi; Wright; Hundertwasser	234
.....	.....
IV.5. Natura în publicitate	241
IV.6. Natura în filmele animate Disney	244
IV.7. Concepția despre regnurile naturale în opera lui Joseph Beuys	247
Capitolul V. INTERPRETĂRI ALE STRUCTURILOR NATURALE ÎN CREAȚIA PROPRIE	250
Concluzii	262
Note	265
Rezumat	275
Bibliografie	282

STRUCTURI GEOMETRICE ȘI ARMONICE ÎN NATURĂ ȘI ÎN ARTĂ

REZUMAT

Domeniul de acțiune al tematicii acestei teze de doctorat este foarte vast și de aceea abordarea noastră se desfășoară în spiritul unei pluridisciplinarități a metodelor și mecanismelor implicate în procesele de elaborare și analiză a tematicii vizate. Chiar dacă aria de interes pe care am abordat-o cuprinde însumarea rezultatelor cercetării noastre doctorale - dezvoltate pe multiple direcții care se întrepătrund, oferindu-ne cadre sistemice în care poate fi abordată relația dintre Natură și civilizația umană, relație intermediată de lumea artei -, direcția de studiu abordată nu reprezintă altceva decât una din perspectivele în care poate fi privită și dezvoltată tema studiului nostru. Formația de artist vizual a condus, inevitabil, spre formularea unor opinii personale care privesc în mod direct domeniul de cunoaștere specific în care activăm. Raportarea la alte izvoare și practici ale cunoașterii (între științele naturii, istorie, studii tradiționale și filosofie), ne-a permis identificarea unor alte trasee și chei de lectură ale subiectului, ce ar putea constitui o premiză valabilă în ceea ce privește continuarea și dezvoltarea studiului de față.

În sensul celor spuse mai sus despre alcătuirea acestei teze doctorale, trebuie să menționăm că structura ei este generată de înlănțuirea unor direcții de studiu care includ întreaga problematică dezvoltată și studii de caz care să contribuie la elucidarea și punerea în evidență a tematicii abordate. Rezultatele investigațiilor întreprinse sunt dedicate, în primul rând, celor care activează în câmpul artelor vizuale, dar și celor familiarizați sau pasionați de lumea artelor, de lumea naturală sau de fenomenele cunoașterii în general.

Capitolul I, intitulat *Universul, Pământul și Omul*, este împărțit în două direcții majore: prima vizează relația dintre Natură, artă, știință, filosofie și proiecții ale Naturii în memoria umanității, pe când partea a doua a acestui capitol tratează specificitatea regnurilor naturale. În primul subcapitol (I.1.) sunt analizate principalele paradigme ale relațiilor dintre Natură și domeniile activității umane, începând cu doctrinele filosofice ale antichității. Sunt

specificate caracteristicile principalelor doctrine filosofice sau domeniile de activitate ale științelor naturii și este descris un cadru istoric general în care sunt incluse și accesate subiectele tratate pe parcursul lucrării. În cel de-al doilea subcapitol (I.2.) sunt dezbătute originile tendinței generale de personificare a Naturii. Toate culturile străvechi, dar și cele apropiate timpului nostru conțin practici artistice sau spirituale de invocare a frumuseții și forței elementelor din regnurile naturale. Subcapitolul I.3., intitulat *Regnul mineral*, atinge problematica similitudinii structurale dintre lumea minerală și cea a alcătuirilor cristaline ale gândirii și civilizației umane, dar se invocă și caracterul simbolic pe care elementele lumii minerale le deține în arta și cultura umanității. Este subliniată funcția pietrei, a metalului, a pietrelor prețioase, a diferitelor tipuri de cristale, etc. Subcapitolul I.3.a. este dedicat cu un studiu specific importanței muntelui în contextul natural, dar și în cel al cunoașterii de ordin științific sau tradițional. Aceeași considerație este atribuită punctării caracteristicilor elementului *apă* (I.3.b.). *Regnul vegetal* (I.4.) este cercetat și pus în lumina observațiilor de natură științifică, estetică și filosofică. Sunt invocate teoriile antichității, ale Evului mediu dar și cele mai recente paradigme științifice și filosofice care privesc alcătuirea lumii vegetale sau aspectul apariției și existenței vieții. Interesul artiștilor față de misterele lumii vegetale începe încă din zorii umanității și constituie o preocupare din ce în ce mai des abordată în toate marile evenimente ale lumii instituționalizate a artelor contemporane. *Regnul animal* (I.5.) este ultimul element din acest prim capitol și pornește, de asemenea, cu o privire istorică asupra cunoașterii și reprezentării animalelor. Sunt întrepătrunse viziunile filosofice și mistice ale antichității cu puternice accente din gândirea și creația Evului mediu și a Renașterii. Ilustrări și analize ale fenomenelor care privesc regnul animal au fost cercetate și formulate din punctul de vedere extins al antropologiei culturale și artistice, direcția dominantă de abordare a tuturor celorlalte problematici.

Cel de-al doilea capitol, *Despre semn și simbol – structuri geometrice*, este centrat pe relația dintre semn și simbol, pe natura individuală a acestor noțiuni și instrumente. Tot aici a fost pus în discuție aparatul de studiu, constituit prin ilustrarea comparată a structurilor geometrice prezente în lumea naturală care se găsesc cu valoare de semn și simbol în limbajele articulate ale artei. Primul subcapitol (II.1.), *Frumosul ca expresie a ordinii și armoniei – premise teoretice*, conține o serie de considerații cu privire la originea și transformările conceptului de *frumos* și relația acestuia cu principiile imuabile ale frumosului natural, înscrise în codul genetic al fiecărei ființe umane. Frumosul estetic acoperă o arie

conceptuală foarte vastă, dar este mereu condiționat și inspirat de apetența față de o categorie sau alta a frumosului din Natură. Cel de-al doilea subcapitol (II.2.), *Universul omniprezent al semnelor* este centrat pe identificarea principalelor categorii de semne care se regăsesc în lumea naturală și au fost abordate în limbajele diferitelor culturi și civilizații. Semnul este privit ca o entitate cu un vădit caracter practic, informațional și am găsit necesară structurarea și menționarea principalelor categorii de semne acceptate și recunoscute convențional. Al treilea subcapitol (II.3) privește problematica transmutării semnului în simbol și vizează analiza proprietăților intrinseci ale acestuia, menționând și tipurile posibile de lectură a valorii semnelor ce împlinesc o funcție simbolică. Categoriile de simboluri sunt enumerate și exemplificate corespunzător, pentru a se sublinia și clarifica importanța lor în ceea ce privește studiul relației dintre Natură, lumea artelor și alte domenii care participă la sfera cunoașterii. Subcapitolul II.4. are titlul *Elementele de limbaj vizual și funcțiile lor expresiv-semantice* și punctează asupra rolului de catalizator pe care limbajul îl îndeplinește în generarea și transmiterea de informații. Descrierea tipurilor și categoriilor de limbaje este o premisă necesară acestui studiu și permite identificarea formelor în care se pot înfățișa lucruri sau fenomene. De asemenea, permite stabilirea relațiilor directe de determinare dintre formă și conținutul acestuia. *Floarea vieții* este considerată prototipul armonic al Naturii și face obiectul unei analize detaliate a tuturor elementelor sale componente (la nivel formal) și al conotațiilor simbolice foarte bogate cu care această matrice - situată la granița dintre simbolismul geometric și lumea naturală - le invocă. Subcapitolul II.5., *Natura, arta și geometria* dezvoltă problematica relației dintre nivelurile de percepție senzorială și sistemele operaționale ale ființei umane, privită în întreg ansamblul ei. În procesul realizării unei practici artistice sunt antrenate multiplele planuri de funcționare a conștiinței și inteligenței organismului uman. Sunt studiate legile armonice și geometrice care guvernează lumea regnurilor naturale dar care sunt prezente și în universul conștiinței umane. Geometria este definită ca un instinct sublimat al omului care caută să înțeleagă și să folosească legile generale de ordonare a Naturii. Este dezbătută problematica spațiului, privită ca un concept extins, multidimensional. Subcapitolul II.5. este dedicat descrierii detaliate a tipurilor de caracteristici care definesc noțiunile de pătrat, cerc, spirală și triunghi (II.5.a., b., c., d.) fiind luate în considerație posibilitățile de extensie spațială și simbolică ale acestor forme geometrice primare. Ultima secțiune a capitolului al II-lea (II.6.), tratează originea și formele de cunoaștere și aplicare a principalelor proceduri matematice, ce privesc în mod direct armonia și echilibrul elementelor lumii naturale. Este vorba de *Secțiunea de aur, șirul lui*

Fibonacci și spirala logaritmică, elemente permanent întâlnite atât în Natură cât și în lumea gândirii artistice. De asemenea, sunt analizate și prezentate câteva studii de caz referențiale în ceea ce privește problema armoniei matematice proiectate în lumea Naturii și artei.

Capitolul III este intitulat *Structuri și modele artistice din Natură, o proiecție din perspectiva evolutiv-istorică*. În această etapă a lucrării sunt amintite principalele elemente istorice ale gândirii geometrice a umanității, căutând să formulăm o viziune unificată asupra evoluției conștiinței, respectiv al cunoașterii artistice al lumii în care trăim. Capitolul este împărțit în șapte subcapitole și începe cu abordarea caracteristicilor particulare ale structurilor naturale, căutând să punem în evidență modalitățile în care modelele lumii naturale, structurate armonios, au folosit ca permanentă sursă de inspirație pentru artiștii tuturor timpurilor. Al doilea subcapitol (III.2.), surprinde influențele Naturii în zorii conștiinței artistice, influențe regăsite în culturile din Paleolitic și Neolitic. Sunt amintite și exemplificate caracteristicile culturilor preistorice din principalele situri de artă preistorică, localizate în peșterile de la Altamira, Lascaux sau Chauvet dar și din principalele culturi apărute în spațiul românesc – Cucuteni, Hamangia, etc. Arta din Sumer, Babilon și Egipt este subiectul analizei celui de-al treilea subcapitol (III.3.) și este pusă în discuție bogăția și complexitatea prin care Natura este cunoscută și integrată în ritmul de existență al ambientului epocii. Religiile și mitologiile antichității din spațiul mediteranean erau foarte bogate în relații și conotații directe cu lumea forțelor și frumuseții Naturii. În subcapitolul III.4., *Grecia și Roma antică*, este descrisă atitudinea față de Natură și artă în contextul cultural al marilor imperii ale antichității din spațiul european. Sunt enunțate principiile estetice formulate de Platon și Aristotel în raport cu celelalte tendințe ale gândirii mereu speculative a grecilor. Subcapitolul al cincilea (III.5.) marchează trecerea către gândirea filosofică și estetică, în primul rând, din antichitatea târzie și din Evul mediu. Paradigmei științifice și religioase a marii culturi a antichității îi este substituită schimbarea adusă de instaurarea creștinismului. Simbolismul creștin a inclus nenumărate direcții de valorificare a simbolismului regnurilor naturale dar a generat și modele conceptuale și reprezentationale în câmpul artei vizuale, atingând maximul de dezvoltare în arta bizantină dar și în momentele importante ale civilizației creștine occidentale din aceeași epocă. Arta Renașterii în relație directă cu Natura este obiectul de studiu al celui de-al șaselea subcapitol (III.6.). Analiza a vizat etapele premergătoare și cele ale expansiunii spiritului Renașterii, punându-se accent pe interdisciplinaritatea care a domnit în acea epocă și a dus la formularea unor trasee artistice

inovatoare, inspirate și din studiul ordinii lumii naturale. Dezvoltarea matematicilor, a perspectivei, a astronomiei și a multor altor domenii ale cunoașterii au dus la apariția de sine stătătoare a științelor naturii și la formarea unor noi viziuni asupra relației omului cu ambientul natural. În același subcapitol, am propus cinci subdiviziuni dedicate analizelor de caz a unor capodopere din iconografia occidentală a *Bunei Vestiri* și din operele reprezentative ale unor maestri cunoscuți ai Renașterii. Sunt analizate opere ale lui Simone Martini, Piero della Francesca, Leonardo da Vinci, Fra Filippo Lippi, Botticelli sau Fra Angelico. La analizele efectuate pe marginea *Primăverii* lui Botticelli și ale panoului pictat de Piero della Francesca, *Botezului Domnului*, au fost incluse și schemele armonice și ritmice pe care le-am propus ca model constructiv și compozițional. Este prezentă, de asemenea, o compoziție a lui Dürer și o analiză detaliată a fenomenului artistic reprezentat de opera lui Giuseppe Arcimboldo.

Capitolul IV., *Estetica peisajului* cuprinde opt subcapitole și pornește cu dezbateră sentimentului Naturii în contextul spiritual și cultural european. Diferită de concepția extrem-orientală față de originile și constituția lumii naturale, filosofia naturii generată în spațiul european este tributară orientării generale către cunoașterea și stăpânirea Naturii în folosul imediat al realizării progresului. În acest sens, Natura a început să fie privită ca o realitate distinctă și îndepărtată de lumea civilizației, născându-se, astfel, un sentiment acut al înstrăinării și totodată al nostalgiei față de lumea Naturii. Este descrisă apariția și dezvoltarea peisajului autonom, cu exemplificări din operele celor mai remarcabili maestri ai peisajului. În cel de-al doilea subcapitol (IV.2.) este formulată o descriere istorică și valorică a apariției și dezvoltării peisajului în arta românească, menționându-se rolul educației și formației occidentale a principalilor artiști ai peisajului românesc dar și caracteristicile specifice spiritului și frumuseții spațiului natural al țării noastre, reflectat în creația acestor artiști. *Școala de la Balcic* este privită ca fiind unul dintre cele mai notabile momente ale afirmării, la cote artistice europene, a școlii românești de peisaj. Al treilea subcapitol (IV.3.), *Sensurile percepției Naturii din arta occidentală și cea orientală*, stabilește paralelisme și similitudini tehnice și expresive între cele două concepții distincte ale spațiului, oglindite în arta peisajului. Subcapitolul IV.4., *Arhitectura organică – Gaudi; Wright; Hundertwasser* este o punere în analiză a condițiilor culturale și spirituale care au favorizat apariția conceptului de arhitectură organică. Sunt prezentate studii de caz din opera arhitectonică principală a spanionului Antonio Gaudi – *Sagrada Familia*. Natura prezentă în fenomenul modern al

publicității este tematica celui de-al cincilea subcapitol din *Estetica peisajului*. Sentimentul nostalgiei produs de îndepărtarea percepției firești a Naturii a fost adesea speculat de creatorii reclamelor publicitare (IV.5.). Un contact și o influență directă și importantă în ordinea eficienței, dintre lumea naturală și conștiința din ce în ce mai urbanizată a umanității secolului al XX-lea, îl reprezintă prezența impresionantă a tuturor regnurilor Naturii în animațiile Disney (IV.6). Dincolo de aparențele comerciale ale unor producții Disney, se poate vorbi de o estetică revoluționară a Naturii, care a produs notabile transformări de ordin afectiv dar și etic, filosofic, etc., în rândul tinerelor generații dar și al celorlalte categorii de vârstă, indiferent de nivelul de evoluție cultural sau material al societăților. Ultimul subcapitol, IV.7., este o privire generală asupra concepției despre regnurile naturale întâlnită în opera lui Joseph Beuys. Artistul german, a cărui viziune conceptuală este inspirată de doctrina antroposofică, a marcat una dintre cele mai revoluționare demersuri artistice ale secolului al XX-lea, punând bazele puternicei gândiri ecologiste care marchează permanent ambientul planetar al lumii artelor.

Cel de-al cincilea și ultimul capitol al acestei teze de doctorat este dedicat prezentării interpretărilor pe marginea structurilor naturale dezvoltate în cadrul creației proprii. Analizele de caz propuse în acest context subliniază interesul constant al autorului față de lumea regnurilor Naturii, privită ca o nelimitată posibilitate de arhivare a resurselor de inspirație artistică. Sintetizarea problematicilor dezbătute pe întreaga desfășurare a tezei se regăsește ilustrată, prin intermediul semnelor și simbolurilor cu valențe plastice, prin desen, pictură, sculptură, instalație dar și prin performance sau acțiune în activitatea proprie.

Teza se încheie cu expunerea unei concluzii care sintetizează principalele direcții de interes și a rezultatelor obținute în acest demers teoretic și practic ale studiului nostru, în speranța că ideile expuse vor putea fi apreciate și folosite în procesul continuu de deslușire al resorturilor intime atât ale artei cât și ale Naturii.

BIBLIOGRAFIE

- Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan” - *Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a* – Ed. Univers Enciclopedic, 1998
- Achitei, Gheorghe - *Frumosul dincolo de arta* - Ed. Meridiane, Bucuresti, 1988
- Agrippa, Cornelius – *Cartea filosofiei oculte* – vol. II, Ed. Esoteris, București, 2005
- Ailincăi, Cornel – *Introducere în gramatica limbajului vizual* – ediția a III-a, Ed. Polirom, Iași, 2010
- Aristotel – *Metafizica* – Cartea I, 983 b, traducere Șt. Bezdechi, Ed. Iri, București, 1999
- Arnheim, Rudolf – *Arta și percepția vizuală; O psihologie a văzului creator* – Ed. Meridiane, București 1979
- Assunto, Rosario – *Peisajul și estetica* – vol. I, Ed. Meridiane, București, 1986
- Augustin – *Soliloquia* – apud Ștefan Bezdechi, introd. și traducere de Dan Negrescu, Editura de Vest, Timișoara, 1992
- Beckett, J., Russell, F. (edit.) – *Henry Moore: Critical Essays* –, partea a II-a de Kelly, J. – *The unfamiliar figure: Henry Moore in French periodicals of the 1930s* - Ashgate Publishing Ltd, 2004
- Behe, Michael - *Darwin's Black Box: The Biochemical Challenge to Evolution* - New York: Free Press, 1996
- Bidu-Vrânceanu, A., Călărașu C., Ionescu L., Mancaș M., Dindelegan P. - *Dicționar de Științe ale limbii* – Ed. Nemira, București, 2005
- Bindel E. – *Mistica numerelor, O contemplație spirituală a lumii* – Ed. Herald, Bucuresti, 2004
- Boia, Lucian - *Tinerețe fără bătrânețe* - Ed. Humanitas, București, 2000
- Bredenkamp, Horst - *The Lure of Antiquity and the Cult of the Machine: The Kunstkammer and the Evolution of Nature, Art, and Technology/Ispita Antichității și cultul mașinii: Kunstkammer și evoluția naturii, artei și tehnologiei* - Ed. Marcus Wiener Pub. - Princenton, 1995
- Cartianu, Virginia - *Miniatura germană* - Ed. Meridiane, București, 1982,
- Castello, Laurence – *Civilizația megaliților* – Ed. Prietenii Cărți, București, 2001

Cheng, Francois – *Vid și plin. Limbajul pictural chinezesc* – Ed. Meridiane, București, 1983

Cizek, Eugen (coordonator) – *Istoria literaturii latine* – (trad. pentru textul citat de Theodor Naum), Ed. Adevărul S.A., București, 1994

Clottes, Jean - *Return To Chauvet Cave, Excavating the Birthplace of Art: The First Full Report* –Ed. Thames & Hudson, 2003

Collingwood, R. G. – *The idea of nature* – Oxford university Press, 1949

Combe, J. – *Jérôme Bosch* – Paris, 1957

Congar, Yves - *The meaning of tradition* - Ignatius Press

Cristian, R., Mihăescu, F. - *Rene Guenon și tradiția creștină* - Ed. Rosmarin, București, 2001

Curtis, Gregory - *The Cave Painters: Probing the Mysteries of the World's First Artists* –Ed. Knopf, New York, 2006

Diderot, Denis – *Scrieri despre artă* – Ed. Meridiane, București, 1967

Dorogan, V., Cantemi L., Dulgheru V. (edit.) - *Științe exacte și mai puțin exacte* – articol de Turcanu, S. - *Cultura Cucuteni: prezentare istorică* – Ed. UTM, Chișinău, 2006

Drimba, Ovidiu – *Istoria culturii și civilizației* – vol. I, Ed. Saeculum I.O., București, 1998

Drimba, Ovidiu – *Istoria culturii și civilizației* – vol. II, Ed. Saeculum I.O., București, 1998

Durand, Gilbert – *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în aretipologia generală* – Ed. Univers, București, 1977

Eliade, Mircea – *Făurari și alchimiști* – Ed. Humanitas, București, 1996

Eliade, Mircea – *Istoria credințelor și ideilor religioase* – vol. I, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2000

Eliade, Mircea – *Mitul eternei reînnoiri. Arhetipuri și repetare* – Ed. Univers Enciclopedic, București, 1999

Eliade, Mircea – *Sacru și profanul* – Ed. Humanitas, București, 1995

Emoto, Masaru - *Messages from Water, Vol. 1* - Hado Publishing, 1999

Evseev, Ivan – *Cuvânt-simbol-mit* – Ed. Facla, Timișoara, 1983

Fiorani, Francesca - articol publicat în revista de artă *Renaissance Quarterly* - Martie, 1998, Chicago

Friedländer, Max J - *Landscape, Portrait, Still-Life: Their Origin and Development* - Schocken Books, New York

Friedländer, Max J. – *Despre pictură* – Ed. Meridiane, București, 1983

Ghyka, Matila – *Estetică și filosofia artei* – Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1981

Ghyka, Matila – *Filosofia și mistica numărului* – Ed. Univers Enciclopedic, București, 1998

Gombrich, E. H. - *Istoria artei* - Ed. Pro Editură și Tipografie, București, 2007

Gramatopol, Mihai - *Artele miniaturale în antichitate* - Ed. Meridiane, București, 1991

guenon – simbolismul lui dante (Paul klee)

Guénon, René – *Domnia cantității și semnele vremurilor* – Ed. Humanitas, București, 1995

Guenon, Rene – *Marea Triadă* – Ed. Herald, București, 2005

Guénon, René – *Metafizică și cosmologie orientală* – Ed. Herald, București, 2005

Guénon, René – *Simboluri ale științei sacre* – Ed. Humanitas, București, 2008

Harlan, V., Rappman, R., Schata, P. – *Plastica socială. Materiale despre Joseph Beuys* - Ideea Design & Print, Editură, Cluj, 2002

Harper, Douglas - *Online Etymology Dictionary* - <http://www.etymonline.com>

Heisenberg, Werner – *La nature dans la physique contemporaine* – Paris, 1962

Hofmann, Werner - *Fundamentele artei moderne* - Ed. Meridiane, București, 1977

Homer – *Odyssey* - traducere de Murray, A. T., Harvard University Press, London, 1919

Jung, C. G. – *Man and his symbols* – Anchor Press book, New York, 1964

Kandinsky, W. – *Spiritualul în artă* – Ed. Meridiane, București

Kant, Immanuel - *Critica facultății de judecare* - Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981

Kingsley, Peter - *Ancient Philosophy, Mystery, and Magic: Empedocles and Pythagorean Tradition* - Oxford University Press, 1995 (propria traducere din engleză: *Now hear the fourfold roots of everything: Enlivening Hera, Hades, shining Zeus And Nestis, moistening mortal springs with tears*).

Kodalle, K. M. - *Frumosul*, capitolul 3.8 din *Filosofie, Curs de baza* - Editura Științifică, București, 1999

Lawlor, Robert – *Sacred geometry* – Ed. Thames & Hudson, Londra, 1984

Livio, Mario – *Secțiunea de aur* – Ed. Humanitas, București, 2005

Lovinescu, Vasile – *Al patrulea hagialic* – Ed. Cartea românească, București, 1981

Lovinescu, Vasile – *Meditații, simboluri, rituri* – Ed. Rosmarin, București, 1997

Mandelbrot B. - *The fractal geometry of nature* - Ed. Freeman, San Francisco, 1983

Matthews, B. Gareth – *On the idea of there being something of everything in everything* - Analysis, 62: 1–4, articol publicat online în 2003, preluat de pe <http://faculty.washington.edu/smcohen/320/Matthews.pdf>

Naddaf, Gerard – *The Greek Concept of Nature* – State university of New York Press, 2005

Niculescu, Basarab – *Noi, particula și lumea* – Ed. Junimea, Iași, 2007

Noica, Constantin – *Mathesis sau bucuriile simple* – Ed. Humanitas, București, 1992

nota lui Dan Bădărău din *Metafizica* – Cartea I, 984 a, traducere Șt. Bezdechi, Ed. Iri, București, 1999

Oliver Leaman, *Key Concepts in Eastern Philosophy*. Routledge, 1999

Ovidiu - *Fasti*, 5.193

Perakh, Mark - *Bacteria Flagella Look Like Man-made Machines* – din revista cu circulație internațională *Skeptic U.S. magazine*, noiembrie 2006

Platon – *Republica* – traducere de Andrei Cornea, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986

Platon – *Timaios* – Opere, vol. VII, 28b, Ed. Științifică, București, 1993

Pleșu Andrei - *Limba păsărilor* - Ed. Humanitas, București, 2009

Pleșu, Andrei - *Despre îngeri* - Ed. Humanitas, București, 2003

Pleșu, Andrei – *Pitoresc și melancolie, O analiză a sentimentului naturii în cultura europeană* – Ed. Humanitas, București, 2009

Radian, H. R. – *Cartea proporțiilor. Principii și aplicații în arhitectură și în artele plastice* – Ed. Meridiane, București, 1981

Radian, H.R. – *Cartea proporțiilor* – Ed. Meridiane, București, 1981

Rappenglück, Michael A. - *Astronomy and Culture* - Ed. C. Jasch & F. Atrio, 1997

Rappman, Harlan, Schata – *Plastica socială* - Ideea Design & Print, Editura, Cluj, 2002

Shils, Edward – *Tradition* - University of Chicago Press, 2006

Steiner, Rudolf – *Esoterismul creștin* – Conferința a III-a (*Dumnezeu, Omul, Natura*), Ed. Univers Enciclopedic, București

Stoichiță, V. I. - *Efectul Don Quijote*- Ed. Humanitas, București, 1995

Strauss, Leo - *Progress or Return in An Introduction to Political Philosophy: Ten Essays by Leo Strauss* - Ed. Hilail Gilden, 1989

Șerbănescu, V., Dima, Al. - *Epopoea lui Ghilgameș* - Ed. Mondero, București, 1996

Tatarkiewicz, W. – *Istoria celor șase noțiuni* – , Ed. Meridiane, București, 1981

Taton, René (editor) – *Istoria generală a științei* – vol. II, Ed. Științifică, București

Thoma de Aquino – *Summa theologiae* – Opere I, Ed. Științifică, București, 2000

Tondriau, Julien – *Guida all'occultismo* - Garzanti, Milano, 1976

Trismegistus, Hermes – *Corpus Hermeticum* – Introducere de H.F., Ed. Herald, București

Vandier-Nicolas, Nicole – *Art et sagesse en Chine* – Paris, 1963

Vasari - *Lives of the Artists/Viața artiștilor, Vol. I* - Ed. Penguin, Lonfra, 1987

- Vianu, Tudor – *Opere, VI, Estetica* – Ed. Minerva, București, 1976
- Vinci, Leonardo da – *Estetica și Părți Apologetice asupra Picturei* – Ed. Cugetarea, București, 1934
- Watts , Alan W. – *Nature Man and Woman* – ediția I, Londra, 1973
- Weinberg, Steven – *Les Trois Premieres Minutes de l'univers* – Ed. Seuil, Paris, 1978
- Whitley, David S. - *Cave Paintings and the Human Spirit: The Origin of Creativity and Belief* – Ed. Prometheus, 2009, S.U.A.
- Wojciechowski, Aleksander – *Arta peisajului* – Ed. Meridiane, București, 1974
- Z. Maki, Y. Ohnuki, S. Sakata – *Proceeding of the International Conference on Elementary Particles* – Kyoto, 1965